

Marta Kowalewska
Kraków

Baza proveniencji dawnej książki w Centrum Badawczym Bibliografii Polskiej Estreicherów UJ

Proweniencje, czyli znaki własnościowe na książkach (ekslibrisy, pieczęcie, dedykacje, zdobienia, zapiski, elementy graficzne itp.) stanowią ważne źródło wiedzy o dawnej książce, o jej historii od momentu opuszczenia drukarni, poprzez kolejnych posesorów, aż do miejsca, w którym przechowywana jest dzisiaj – zwykle biblioteki. Znaki te odsyłają więc do konkretnych właścicieli, księgozbiorów, miejsc...

W opisach poloników z dawnych zbiorów prywatnych i publicznych, obecnie znajdujących się na Wschodzie, dają się zauważyć błędy, również w odczytywaniu proveniencji w języku łacińskim i polskim. W ostatnich latach biblioteki z Rosji, Ukrainy, Białorusi, Litwy i in. opracowały i wydały kilka katalogów poloników, m.in.: *Polskie starodruki ze zbiorów biblioteki uniwersyteckiej* (Odessa 2012) Biblioteki Naukowej Państwowego Uniwersytetu w Odessie, *Starodruki XVI – I poł. XVIII w. ze zbiorów „Polonica”* (Niżyn 2010) Biblioteki Państwowego Uniwersytetu im. M. Gogola w Niżynie, *Polskie książki i rękopisy w zbiorach Centralnej Biblioteki Naukowej Narodowego Uniwersytetu im. W. N. Karazina w Charkowie* (katalog z wystawy, Charków 2005–2007), *Polskie książki i rękopisy w zbiorach Biblioteki Naukowej Państwowego Uniwersytetu im. M. W. Łomonosowa w Moskwie* (Moskwa 2005), *Starodruki Rzeczypospolitej XVII–XVIII w. w wołyńskich księgozbiorach* (Łuck 2006), *Zebranie polskich starodruków w słowiańskich zbiorach BAN – Nieświejska Ordynacka Biblioteka Radziwiłłów* (Sankt-Petersburg 2005) i in.

Na podstawie ich lektury można stwierdzić, że zabrakło czasami doświadczenia w odczytywaniu znaków własnościowych na polskich książkach, znajomości standardowych wzorów, także łaciny – i dlatego

m.in. odczytania proveniencji nie zawsze są wiarygodne. Przykładem może być odręczna adnotacja na jednym z druków „Stażyc” – odczytana jako „Staszyc”. Innym razem litery CSXR rozszyfrowano jako: Konstancja Sapieżyna Księżna Radziwiłłówna (!), zamiast: Karol Stanisław Książę Radziwiłł, w innym katalogu właściwie je zinterpretowano, ale źle zapisano (jako CSNR). Zdarzają się karkołomne interpretacje nazwisk, np.: Leroczyński, Milnyże(nowski?), Kosupadał, Nie-dblowicz. Ponadto – jak wiadomo – wiele proveniencji jest trudnych do odczytania, często nawet dla osób specjalizujących się w dziedzinie paleo- i neografii. Stąd też zrodził się pomysł utworzenia bazy proveniencji.

Jej celem jest:

- wymiana pomiędzy bibliotekami (i nie tylko), wiedzy i doświadczeń dotyczących odczytywania proveniencji,
- pomoc w odczytywaniu i identyfikacji różnych znaków własnościowych umieszczanych na starodrukach i książkach XIX w.,
- stworzenie wirtualnego katalogu wzorów różnych proveniencji,
- a także cel edukacyjny – zainteresowanie internautów dawną książką.

Baza winna składać się z dwóch części: katalogu proveniencji odczytanych (rozwiązanych) i katalogu proveniencji nierozwiązanych.

1. Baza proveniencji odczytanych (rozwiązanych)

Tworzyć ją będzie głównie lista (stale uzupełniana) nazwisk właścicieli książek wraz z linkami odsyłającymi do zdjęć skrótów/monogramów (kilka wariantów) i innych znaków własnościowych, a także do opisów; znajdą się tam również informacje o egzemplarzu, z którego pochodzi opisywana proveniencja – co pomoże w rekonstrukcji rozproszonych księgozbiorów, ale też poinformuje, gdzie obecnie on się znajduje. Jeśli ktoś częściowo rozszyfrował np. nazwisko lub nie jest pewien, czy dobrze je odczytał, będzie mógł sprawdzić to w naszej bazie. Możliwe będą różne warianty wyszukiwania (nazwisko, miejsce, przedział czasowy, element proveniencji, tytuł i autor książki, na której zostały zamieszczone dane znaki własnościowe...). Ta część będzie więc pełnić funkcję przede wszystkim dokumentacyjną i informacyjną.

2. Baza proveniencji nierozwiązanych (zapisanych trudnym duktem, uszkodzonych, wytartych, wykreślonych, zalanych itp.)

Składać się będzie z obrazów, pod którymi znajdzie się link z częściowym odczytaniem, jeśli było to możliwe, a jeśli nie – miejsce na wysłanie informacji, jeśli ktoś rozpoznał daną proveniencję. Oczywiście taka informacja wcześniej trafi do weryfikacji. W tworzeniu tej części będą mieli więc swój udział użytkownicy bazy.

Książki z tą samą adnotacją mogą być rozproszone po różnych bibliotekach – czasami jest więc możliwa rekonstrukcja proveniencji: to, co jest nie do odczytania na książce z jednej biblioteki, może być z łatwością odczytane z książki innej biblioteki (staranniej zapisane, nieuszkodzone lub uszkodzone w innym miejscu, rozpoznane po elemencie datowania...).

Jednym z problemów przy tworzeniu takiej bazy jest układ proveniencji, czyli ustalenie według jakiego klucza powinny być ułożone.

Baza będzie czymś w rodzaju praktycznego poradnika, katalogu, forum wymiany wiedzy i doświadczeń oraz platformy międzybibliotecznej – przy rozwiązywaniu proveniencji niezbędna jest współpraca między bibliotekami: można będzie poprosić o pomoc kompetentne osoby lub zespoły zajmujące się rozwiązywaniem czy badaniem proveniencji. Stanie się bogatym źródłem materiałów dla naukowców z różnych dziedzin, studentów, bibliotekarzy, bibliofilów, ale także – z pewnością – zainteresuje przypadkowego użytkownika.

